

Т. Ю. НАЗАРОВА, М. М. ШЕВЧЕНКО, Ю.Л. ТАТАРИНЦЕВА
ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено та систематизовано напрями й обсяги впливу повномасштабного російського вторгнення на бюджетну та податкову систему України, зокрема на структуру й обсяг доходів і видатків бюджету, зростання бюджетного дефіциту й державного боргу, проблематика трансформації податкової системи в умовах воєнного стану. Досліджено стан та особливості виконання державного та місцевих бюджетів в період воєнного стану. Окреслено законодавчі зміни, стосовно здійснення бюджетної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях. Встановлено взаємозв'язки і взаємозалежність бюджетної політики та податкової політики в Україні. Проведено аналіз останніх змін бюджетного законодавства у 2023 р та на 2024 рік., що безпосередньо впливають на ефективність реалізації бюджетного процесу, розглянуто функції нових учасників бюджетного процесу та перші результати реформування в бюджетній сфері на регіональних рівнях. До основних проблем на етапі виконання бюджету слід віднести наступні проблеми: значна дефіцитність бюджетів та їх фінансування, суттєвий рівень Державного боргу і складність його обслуговування, невизначеність програмно-цільового методу формування бюджету. Виявлено, що не зважаючи на суттєві кроки реформування сфери державних фінансів, змістовні проблеми бюджетного та податкового процесу, в більшості, залишаються не вирішені та потребують подальшого врегулювання. Запропоновано комплекс рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності організації та реалізації бюджетного та податкового процесу в Україні.

Ключові слова: бюджетний процес; податкова система; видатки бюджету; механізм податкової політики; воєнний стан; бюджетний дефіцит.

T. NAZAROVA, M. SHEVCHENKO, Y. TATARYNTSEVA
PECULIARITIES OF THE BUDGET AND TAXATION PROCESS UNDER MARTIAL LAW

The article examines and systematizes the directions and extent of the impact of the full-scale Russian invasion on the budgetary and tax system of Ukraine, in particular, on the structure and volume of budget revenues and expenditures, the growth of the budget deficit and public debt, and the problems of transforming the tax system under martial law. The state and peculiarities of execution of the state and local budgets during martial law are investigated. The author outlines legislative changes in the implementation of budget policy at the national and local levels. The interrelations and interdependence of budgetary policy and tax policy in Ukraine are determined. The author analyses the latest changes in budget legislation in 2023 and 2024, which directly affect the effectiveness of the budget process, considers the functions of new participants in the budget process and the first results of reforms in the budget sphere at the regional levels. The main problems at the stage of budget execution include the following issues: significant budget deficits and their financing, a significant level of public debt and the complexity of its servicing, uncertainty of the programme-targeted method of budget formation. It is found that despite significant steps in reforming the public finance sector, the substantive problems of the budget and tax process remain largely unresolved and require further regulation. A set of recommendations aimed at improving the efficiency of organization and implementation of the budget and tax process in Ukraine is proposed.

Keywords: budget process; tax system; budget expenditures; tax policy mechanism; martial law; budget deficit.

Вступ. Протягом багатьох років бюджетній системі України притаманні нестабільність і постійне реформування, зумовлені неефективністю державних видатків, значним обсягом державного боргу та недосконалістю міжбюджетних відносин. В умовах воєнного стану, коли бюджетні надходження скорочуються а витрати значно зростають надзвичайно важливим є забезпечення належного виконання державного та місцевих бюджетів, пошуку додаткових джерел доходів та дотримання жорсткої економії витрачання бюджетних коштів. Вже вдруге Україна формує головний фінансовий план в умовах повномасштабної воєнної агресії. Бюджет країни ухвалено Верховною Радою України 09.11.2023 та підписано 28.11.2023р. Головні пріоритети державного бюджету на 2024 рік – фінансування сектору безпеки та оборони держави, а також видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення. Основою бюджету на 2024 рік став базовий сценарій макроекономічного прогнозу. Проте у зв'язку з високим ступенем непередбачуваності протягом майбутніх періодів, численних викликів та ризиків існує велика ймовірність відхилення фактичних показників від планових, що зумовить потребу корегування як джерел і обсягів доходів, так і напрямів та обсягів видатків.

Аналіз останніх досліджень і літератури.

Проблеми модифікації бюджетного та податкового процесу в умовах воєнного стану досліджується у

працях таких вчених, як О. Біленко, Г. Вишлінського, М. Репко, Ю. Гайдая, Н. Костишин, А. Лаффер, Т. Бондарук, Т. Чернюк, З. Варналій, О. Десятнюк, А. Нечипоренко, В. Андрущенко, І. Чугунов, М. Пасічний, Т. Канєва, А. Нікітшин, Ю. Руденко, О. Третьякова, А. Крисоватий, Т. Єфименко та інші, однак на сьогодні у дана тематика потребує постійного вдосконалення та вивчення.

Мета статті. визначення основних умов та способів модифікації бюджетної та податкової системи в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Державний бюджет наступного року є другим бюджетом, який Уряд готує і подає на розгляд Парламенту в умовах дії режиму воєнного стану. Бюджет-2024 є документом, що передбачає солідарне фінансування загальнодержавних потреб.

Бюджет держави базується на ключових орієнтирах Української доктрини Президента України:

- філософія перемоги – посилення обороноздатності держави, відсіч збройної агресії росії;
- глобальність української безпеки – реформування та розвиток оборонно-промислового комплексу, ракетного озброєння та створення системи протиракетної оборони, закупівля дронів;

- політика героїв – створення Інституту помічника ветерана, забезпечення житлом ветеранів війни та членів їхніх сімей, нова система військової освіти, розробка платформи для експорту українських оборонних знань, реабілітація ветеранів;
- політика справедливості – оптимізація кількості суддів та посилення ролі інституту суду присяжних, грошова допомога працівникам об'єктів критичної інфраструктури державних та місцевих органів влади;
- трансформація за 10 років – осучаснення української освіти та стимулювання розвитку науки в Україні, оновлення законодавства про працю, створення нових робочих місць, індексація пенсій, доступність укріттів, врегулювання питань про зброю, розмінування територій, нова зовнішня політика тощо. При розрахунках показників Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX використовувались уточнені очікувані макроекономічні показники на поточний рік станом на 24.10.2023. Зокрема, враховано звітні статистичні дані за II квартал 2023 року: темпи зростання ВВП – 19,5 %, інфляція сповільнилася до 7,1 % та девальвація гривні є меншою за попередні періоди. Для розрахунків використовувався базовий сценарій, який передбачає зважені оцінки як щодо підсумків 2023 року, так і темпів відновлення економічної та соціальної динаміки у 2024 році. Проте, враховуючи динамічність розвитку подій, насамперед щодо тривалості та наслідків бойових дій, існує висока ймовірність відхилення фактичних показників від планових на наступний рік

Табл. 1. Основні прогнозні макроекономічні та соціального розвитку України на 2022-2024 роки			
Назва показника	2022	2023	2024
	(факт)	(план станом на 24.10.2023)	(прогноз станом на 24.10.2023)
ВВП:			
Номинальний, млрд грн	5 191,0	6 466,1	7 643,0
Реальна зміна, %	-29,1	5,0	4,6
Індекс споживчих цін:			
у середньому до попереднього року, %	20,2	13,3	8,5
грудень до грудня попереднього року, %	26,6	7,1	9,7
Середньомісячна заробітна плата, грн	14 847	18 527	21 809
Сальдо торговельного балансу, млн доларів США	-25 737	-39 449	-40 172
Обмінний курс, грн за долар США:			
в середньому за період	32,3	36,9	40,7
на кінець періоду	36,6	38,6	42,1
Рівень безробіття населення, %	18,4	18,8	18,7
Мінімальна заробітна плата, грн	6 500,0 6 700,0	6 700,0	7 100,0 8 000,0

Рисунок 1 - Основні прогнозні макро - показники економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки [5,6]

За оцінками Міністерства економіки України, у 2024 році реальний ВВП зросте на 4,6 % з урахуванням очікувань тривалості війни, обмежень для повноцінного користування морськими портами, міграційними процесами та низки інших чинників. Також погіршиться торговельний баланс. Згідно з макро прогнозом споживча інфляція зменшиться з 10,8 % до 9,7 % до попереднього року. Враховуючи це, прогноз зміни реальної заробітної плати було

підвищено до +8,5 %. Водночас прогнозований рівень безробіття скориговано до 18,7 %. Уточнений показник курсу гривні до долара США в середньому за рік складе 40,7 грн за долар США. За попередніми оцінками, його значення становило 41,4 гривень.

Національний банк України у своїх прогнозах застосовує більш песимістичний сценарій: ВВП у 2024 році зросте на 3,6 %. Проте регулятор значно покращив прогноз споживчої інфляції на 2023 рік, знизивши його з 10,6 % до 5,8 %. Міжнародний валютний фонд прогнозує зростання ВВП України у 2024 році на 3,2 %, що зумовлено збільшенням внутрішнього попиту, оскільки в умовах зниження інфляції та стабільності валютного ринку суб'єкти господарювання та домогосподарства пристосовуються до змін в умовах війни.

У державному бюджеті на 2024 рік передбачено, що мінімальна заробітна плата зросте і становитиме 7 100 грн з 01.01.2024, а з 01.04.2024 – 8 000 гривень. Середня заробітна плата в Україні за місяць становитиме 21 809 гривень.

Також у державному бюджеті на 2024 рік заплановано, що прожитковий мінімум зросте на 331 грн і складатиме 2 920 гривень. Для соціальних і демографічних груп населення, які впливають на розрахунок соціальних виплат, прожитковий мінімум зросте на 12,8 % (рис. 2).

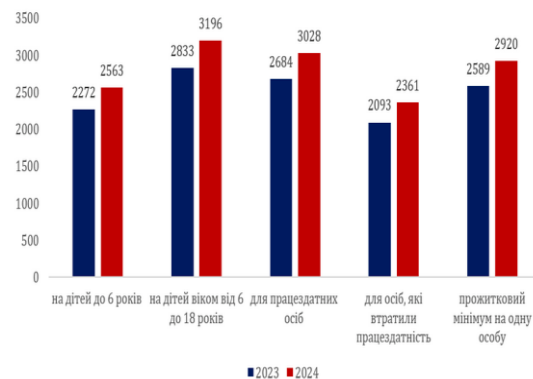

Рисунок 2 - Прожитковий мінімум для різних груп населення у 2023-2024 роках, грн [5,6]

Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX доходи державного бюджету затверджено в сумі 1 768,5 млрд гривень. Основними чинниками формування дохідної частини стали:

- продовження справляння військового збору (крім оподаткування військовим збором доходів у вигляді грошового забезпечення в період дії правового режиму воєнного стану відповідно до підпункту 1.7 пункту 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України);
- спрямування податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України, у розмірі 75 % на відповідній території України (крім території міста Києва) та в розмірі 40 % – на території міста Києва, до спеціального фонду державного бюджету;

- продовження норми щодо зарахування збільшеного нормативу ПДФО до місцевих бюджетів на рівні 64 % за рахунок зменшення нормативу зарахування ПДФО (21 %) до державного бюджету;
- поквартальне нарахування та сплата податку на прибуток підприємствами з річним доходом понад 40 млн гривень;
- застосування диференційованих ставок рентної плати на природний газ та збереження діючих ставок на нафту та газовий конденсат;
- зарахування 95 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (природного газу, нафти та газового конденсату) до державного бюджету та 5 % до місцевих бюджетів за місцем видобутку корисних копалин;
- спрямування доходів Державного дорожнього фонду до загального фонду державного бюджету (при цьому зберігається зарахування 13,44 % акцизного податку з пального до бюджетів територіальних громад);
- незастосування у 2024 році до ставок податків, визначених в абсолютних значеннях, а саме: до акцизного податку, екологічного податку та рентної плати, індексів споживчих цін, індексів цін виробників промислової продукції;
- застосування чинних ставок оподаткування з основних податків.

Аналіз фактичних за 2021 і 2022 роки та планових за 2023 і 2024 роки показників дохідної частини державного бюджету свідчить про їх позитивну динаміку. У порівнянні з 2021 роком, ці надходження зросли на 1 % у 2022 році, на 9% – у 2023 році та на 37% – у 2024 році. Зростання надходжень дохідної частини державного бюджету у 2023 році становить 8 % порівняно з 2022 роком (рис. 3).

Очікуване зростання дохідної частини у 2024 році відповідно до планових показників 2023 року становить понад 25 %, а відповідно до фактичних надходжень 2022 року – понад 35 %. Основними чинниками зростання надходжень у 2024 році є розподіл ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців з місцевих бюджетів до державного бюджету й оптимістичний макроекономічний прогноз.

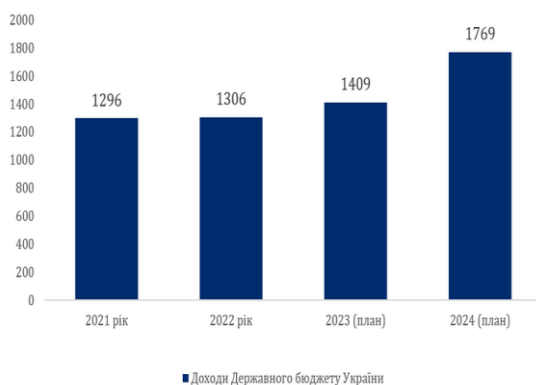

Рисунок 3 - Динаміка доходів державного бюджету у 2021-2024 роках, млрд грн [5,6]

У структурі доходів державного бюджету 2024 року зберігається позитивна тенденція зростання податку на додану вартість, податку та збору на доходи фізичних осіб, акцизного податку та податку на прибуток підприємств (рис. 4).

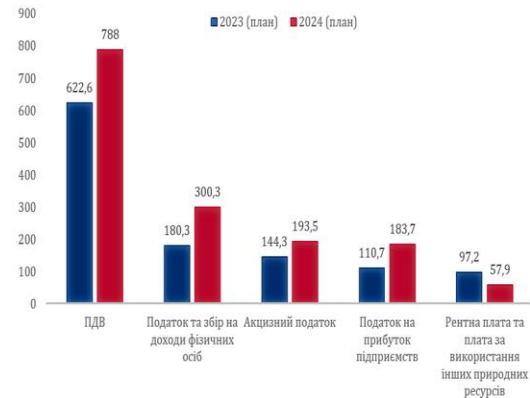

Рисунок 4 - Динаміка планових показників основних доходів державного бюджету у 2023-2024 роках, млрд грн [5,6]

Воєнний стан у країні та тривання воєнних дій є визначальним чинником формування структури видатків Державного бюджету на 2024 рік, адже це вже другий воєнний бюджет країни.

Загальна сума запланованих видатків на 2024 рік становить 3 309,0 млрд гривень. Існує велика ймовірність щодо їх перегляду задля швидкого реагування на нагальні та термінові виклики в країні. Основними пріоритетами бюджетної політики на 2024 рік, які і вплинули на структуру видатків державного бюджету, визначено:

- першочергове фінансування сектору безпеки та оборони;
- посилення обороноздатності держави для відсічі збройної агресії РФ;
- реформування оборонно-промислового комплексу;
- виробництво сучасних видів озброєння, зокрема морських дронів і безпілотників;
- створення ефективної системи підтримки військових та їхніх сімей;
- забезпечення заходів ментальної та фізичної реабілітації ветеранів, їх інтеграція в суспільне та економічне життя;
- забезпечення компенсації збитків постраждалим через війну;
- забезпечення соціальної підтримки громадян;
- відновлення зруйнованого майна та інфраструктури;
- забезпечення підвищення ефективності використання державних коштів;
- стимулювання економічної діяльності та підтримка бізнесу;
- створення умов для повернення українців – нові робочі місця, якісна освіта, сучасна медицина

Головними напрямками видатків у 2024 році є оборона, громадський порядок, безпека та судова влада, а також соціальний захист і соціальне забезпечення населення (рис. 5).

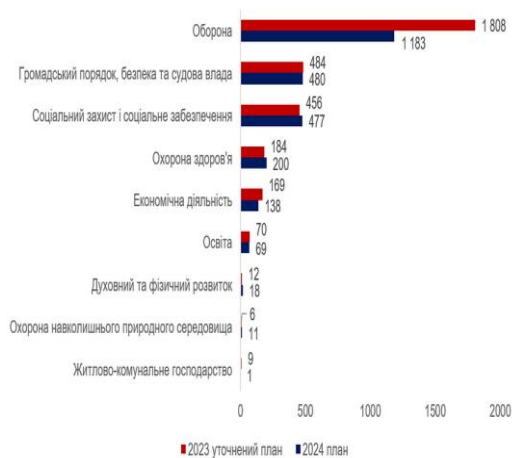

Рисунок 5 - Структура видатків державного бюджету у 2023-2024 роках, млрд грн [5,6]

Розподіл основного фінансового ресурсу між ключовими міністерствами наведено на рис. 6.

Рисунок 6 - Основні видатки державного бюджету в розрізі Міністерств у 2023-2024 роках, млрд грн [5,6]

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX обсяг дефіциту державного бюджету у 2024 році визначено в розмірі 1 572 млрд грн, що на 21,8 % менше, ніж передбачено у 2023 році. Ця сума становитиме 20,4 % ВВП. І хоча його обсяг є меншим, ніж у 2023 році (враховуючи внесення змін), не виключено, що так буде і у 2024 році в разі необхідності збільшення фінансування видатків (рис. 7).

У 2024 році Україна розраховує на продовження важливої фінансової підтримки від міжнародних партнерів. На покриття дефіциту Державного бюджету планується залучити від міжнародних партнерів 41,0 млрд доларів США.

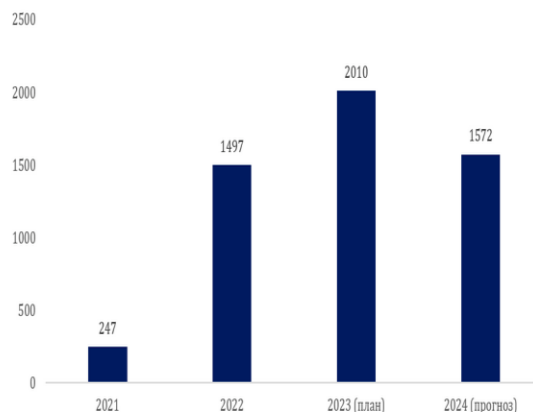

Рисунок 7 - Дефіцит державного бюджету у 2021-2024 роках, млрд грн [5,6]

У статті 5 Закону України «Про Державний бюджет на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX граничний обсяг державного боргу визначено в сумі 7 460,1 млрд грн, а граничний обсяг гарантованого державного боргу – в сумі 451,4 млрд гривень (рис. 8).

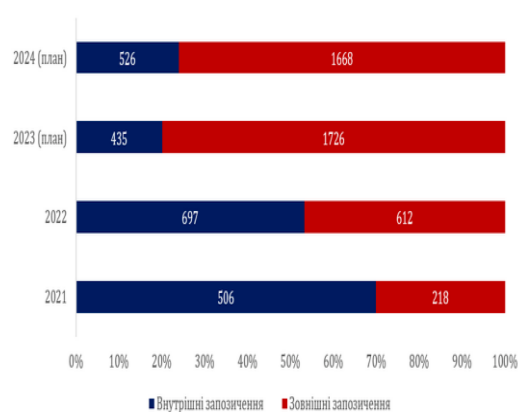

Рисунок 8 - Структура внутрішніх і зовнішніх запозичень у 2021-2024 роках, млрд грн [5,6]

Основним джерелом доходів і фінансування державного бюджету у 2024 році будуть зовнішні запозичення – майже 1,7 трлн грн, що на 3,4% менше, ніж у 2023 році. За рахунок зовнішніх запозичень буде профінансовано більшість бюджетних видатків, крім сфери оборони та безпеки. Порівняно з першим читанням, обсяг платежів з погашення державного боргу збільшено на 20,3 млрд грн, зокрема державного внутрішнього боргу – на 22,9 млрд грн, державного зовнішнього боргу зменшено на 2,6 млрд гривень.

Обсяг платежів з обслуговування державного боргу зменшено на 2,1 млрд грн, зокрема державного внутрішнього боргу зменшено на 0,3 млрд грн, державного зовнішнього боргу – на 1,8 млрд грн. Для погашення внутрішнього державного боргу передбачено суму 444,5 млрд грн, а зовнішнього – 182,3 млрд гривень. Передбачається, що у 2024 році Міністерство фінансів України матиме можливість позичати кошти понад обсяги, визначені в бюджеті, з

метою можливої подальшої реструктуризації ВВП-варіантів, включаючи можливість їх обміну або викупу.

Наприкінці 2024 року очікуваний рівень державного боргу, за винятком гарантованого державного боргу, сягне 97,6 % ВВП, порівняно з 95 % ВВП у 2023 та 72 % ВВП у 2022 році (рис. 9). Запланований рівень є значно вищим за Маастрихтський критерій, а саме: 60% та для країн, що розвиваються.

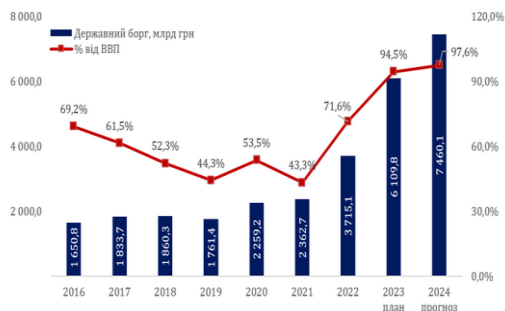

Рисунок 9 - Обсяг державного боргу та відношення до ВВП у 2016-2024 роках [5,6]

Значна частка зовнішнього боргу, що складається з валютних запозичень, робить державний борг більш вразливим від коливань національної валюти. Прогнозується, що обсяг нових позик у 2024 році буде відносно невеликим, хоча, порівняно з 2023 роком, він зростатиме. Державні запозичення здійснюватимуться відповідно до умов, що складатимуть на фінансових ринках, та умов кредитування відповідних міжнародних фінансових організацій і країн-партнерів. Середньозважена ставка для внутрішніх боргових інструментів складає близько 19% річних, а для зовнішніх боргових інструментів – близько 5,5% річних.

Для того щоб профінансувати всі заплановані видатки бюджету у 2024 році, потрібно залучити кошти від міжнародних інституцій та партнерів у розмірі 41,0 млрд доларів США. Із цієї суми, за словами міністра фінансів України, підтвердженими є кошти від:

- МВФ – 5,4 млрд доларів США;
- США – 8,5 млрд доларів США;
- ЄС – 18,0 млрд доларів США.

У 2024 році, відповідно до розрахунків Міністерства фінансів України, надходження до місцевих бюджетів складатимуть 675,0 млрд грн, з них доходи місцевих бюджетів – 484,0 млрд грн та трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам – 191,0 млрд гривень (рис. 10).

Дохідна частина місцевих бюджетів у 2024 році змінилася порівняно з першим читанням через перерозподіл 4 % ПДФО з державного бюджету до місцевих бюджетів та уточнення макроекономічних показників. Передбачені зміни враховують фонд оплати праці найманих працівників, інфляцію, ціни виробників промислової продукції та переглянутий обмінний курс гривні до долара США. Якщо порівнювати з 2023 роком, то доходи зросли на 6,4 %, а з довосним 2021 роком – на 13,8 %. Частка

трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів у 2024 році складає 28 %, в той час як у 2021 році вона була 35 %.

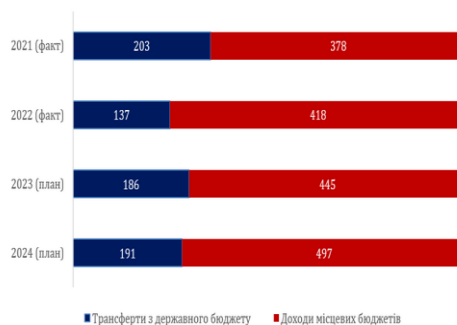

Рисунок 10 - Фінансові ресурси місцевих бюджетів у 2021-2024 роках, млрд грн [5,6]

Найсуттєвіших змін у 2024 році зазнав перерозподіл податку з грошового забезпечення військовослужбовців від місцевих бюджетів до спеціального фонду Державного бюджету України. Згідно з прийнятими змінами до Бюджетного кодексу України, місцеві бюджети у 2024 році недоотримають 96,3 млрд гривень. Також передбачено, що з 01.10.2023 місцеві бюджети повинні перерахувати частку «військового» ПДФО в розмірі 25,8 млрд грн до державного бюджету. Сукупно місцеві бюджети потенційно недоотримають 122,0 млрд гривень (рис. 11). За інформацією Міністерства фінансів України, частково ці втрати будуть компенсовані через надання трансфертів з державного бюджету та неперерахування реверсної дотації до державного бюджету.

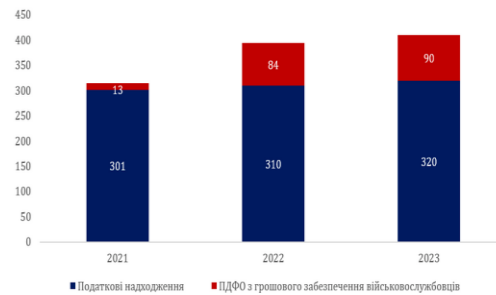

Рисунок 11 - Частка ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у 2021-2023 роках, млрд грн [5,6]

За розрахунками Міністерства фінансів України, у 2024 році обсяг базової дотації становитиме 21,1 млрд грн, а обсяг реверсної дотації – 14,1 млрд гривень (рис. 13). У порівнянні з 2023 роком, обсяг базової дотації зменшився на 27 %, а реверсної – на 26,2 %, що зумовлено, зокрема, зменшенням дисбалансів через перерозподіл ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців до державного бюджету. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів на 2024 рік, здійснене для: 24 обласних бюджетів за очікуваним надходженням

податку на прибуток підприємств у 2023 році та за очікуваним надходженням у 2023 році ПДФО;

1 438 бюджетів територіальних громад за очікуваним надходженням у 2023 році ПДФО. Відповідно до розрахунків Міністерства фінансів України, базову дотацію отримують бюджети територіальних громад, у яких індекс податкоспроможності менше 0,9 або надходження на 1 жителя менше 3 368,21 грн з ПДФО. Отже, у 2024 році базова дотація буде перерахована 1 032 місцевим бюджетам, зокрема 1 014 бюджетам територіальних громад.

Реверсну дотацію на 2024 рік передбачено для бюджетів, у яких індекс податкоспроможності більше 1,1 або надходження на 1 жителя більше 4 116,7 грн з ПДФО для бюджетів територіальних громад. У 2024 році реверсну дотацію не перераховуватимуть до державного бюджету 239 місцевих бюджетів, зокрема 235 бюджетів територіальних громад. Оскільки, відповідно до змін до законодавства, як виняток з положень абзацу п'ятого частини третьої статті 98 та абзацу п'ятого частини третьої статті 99 БКУ, реверсна дотація у 2024 році в обсязі 14,1 млрд грн до державного бюджету не перераховуватиметься.

3 серпня 2023 року парламент повернув український бізнес до довоєнного оподаткування та відновив податкові перевірки. Додаткові кошти знайшли за рахунок введення податку на надприбуток банків, переадресації частини ПДФО з місцевих до державного бюджету та відмовиви від будівництва доріг. Але зрештою понад половину необхідних коштів для фінансування бюджету надали міжнародні партнери. Мета держави – отримати більше інвестицій і податків при зниженні податкового навантаження на бізнес та громадян.

Поміж завдань, без виконання яких годі й сподіватися на успіх повоєнної модернізації України, – втілення комплексної податкової реформи. В МВФ, приміром, однією з ключових умов нової програми кредитування України називають неприпустимість звуження бази оподаткування та зниження основних податкових ставок. Принаймні, до завершення війни. Ключова для економіки будь-якої країни податкова реформа потребує прискіпливого вивчення попереднього досвіду, уникнення своїх і чужих помилок та, звісно ж, ретельних розрахунків, що допоможуть мінімізувати ризики. Адже вона, найвірогідніше, не принесе результатів “тут і зараз”. Більше того, досвід багатьох країн свідчить: на початкових етапах реформування бюджетні надходження, зазвичай, тимчасово скорочуються. Що в умовах повоєнної України може стати неабияким фінансовим ударом. Адже рано чи пізно пряма бюджетна підтримка з боку міжнародних партнерів припиниться і акценти потрібно буде переносити на інвестиційну складову та збільшення обсягів розрахунків за отриманими під час війни чи реструктуризованими позиками. І до цього треба бути готовими. За словами американського економіста, засновника теорії “економіки пропозиції” Артура Лаффера, реформа, поміж іншого, може змінити обсяги прибутків, їх склад, а також часові рамки їх надходження до бюджету. Якщо, приміром, взяти до

уваги досвід відбудови Європи після Другої Світової війни, то зовнішні борги країни після війни можуть зрости до 300% національного валового продукту! [2,3]

Але вже у середньостроковій перспективі можна очікувати на позитивні результати реформи: стрімкий розвиток бізнесу, пришвидшення зростання ВВП, накопичення внутрішнього інвестиційного ресурсу. І якщо зараз значну частину потреб країни у фінансуванні вдається забезпечувати завдяки безпрецедентній підтримці від міжнародних партнерів, то після війни масмо, передовсім, розраховувати на власні сили. Ключова передумова ефективної роботи фінансової системи та унеможливлення (принаймні, мінімізація) ухиляння від сплати податків – максимальне розширення податкової бази при встановленні невисоких (оптимальних) ставок оподаткування. Податки впливають на рівень корупції в країні, а реформа податкової системи має забезпечити розширення податкової бази, адже при збільшенні відсоткової ставки податків фондовий ринок країни впаде. Тобто ключовим елементом для податкової системи є найменша ставка при найширшій базі оподаткування і найменше джерело прибутку, яке оподатковується.

Висновки. В умовах численних факторів невизначеності, збільшення загроз, зумовлених повномасштабною воєнною агресією РФ проти України, бюджет країни на 2024 рік прийнято вчасно та згідно з вимогами законодавства. Це дало змогу забезпечити дотримання бюджетного календаря і вчасно підготувати й затвердити місцеві бюджети, за якими закріплені важливі соціальні функції держави. В умовах численних безпекових ризиків та збільшення соціально-економічних диспропорцій основними викликами для виконання бюджету у 2024 році стануть такі:

1) невизначеність в усіх сферах економіки, зумовлена непрогнозованістю тривання воєнної агресії, що матиме вплив на прогностичні макроекономічні оцінки (їх зміну), а отже, і на показники бюджету;

2) зростання дефіциту бюджету та залучення зовнішнього фінансування зумовить збільшення боргового навантаження в наступних роках, що актуалізує питання забезпечення ефективності управління державним боргом та необхідності підтримки міжнародних партнерів;

3) істотне зростання державного та гарантованого державою боргу до 104,6% ВВП у 2024 році є значно вищим від рекомендованого Маастрихтського критерію – 60% від ВВП для країн-претендентів на вступ до ЄС, що потребуватиме нових механізмів управління в умовах продовження реформ;

4) проблема фінансування поточних видатків місцевих бюджетів через перерозподіл коштів з податку на доходи військовослужбовців до державного бюджету з 01.10.2023, оскільки плановий обсяг трансфертів, які передбачені з державного бюджету, є недостатніми для покриття запланованих видатків;

5) З огляду на статус України, як кандидата на вступ до ЄС, особливо важливо, щоб у якнайширшому кола українських полісімейкерів, експертів та підприємців було системне розуміння європейської гармонізованої системи непрямих податків та вектору її реформування – задля легшої інтеграції до єдиного ринку ЄС на умовах, що забезпечать швидкий розвиток українського бізнесу, економіки, та зростання добробуту українців.

Список літератури

1. Чернюк Т.В., Юрчишена Л.В. Система оподаткування в умовах війни: правовий та фінансовий аспекти. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757>.
2. Артур Лаффер: Вам доведеться робити те, що робили в Європі 100 років тому, а не зараз. Європейська правда. 14.09.2015. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2015/09/14/7038229/> (дата звернення: 08.07.2018)
3. Laffer A. The Laffer curve: Past, Present, and Future / A. Laffer. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/Taxes/bg1765.cfrn>
4. Карлін М.І. Бюджетна система України: навч. посіб. / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2018. – 428 с.
5. Нормативно-правова база України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Бондарук Т.Г. Фіскальна політика в умовах воєнного стану як фактор економічного розвитку територій. Ефективна економіка. 2022. №12. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/872/881>
8. Bondaruk T., Momotiuk L., Zaichko I. Budgetary policy of Ukraine in time of challenges and its impact on financial security. Statistics in

transition new series and Statistics of Ukraine. Joint Special Issue: A New Role for Statistics. 2023. Vol. 23. № 5. Pp. 185-208.

References (transliterated)

1. Cherniuk T.V., Yurchyshena L.V. Sistema opodatkuвання v umovah vijni: pravovij ta finansovij aspekti. 2022. [Taxation system in times of war: legal and financial aspects]. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757>.
2. Arthur Laffer: Vam dovedetsya robiti te, sho robili v Yevropi 100 rokov tomu, a ne zaraz. Yevropejska pravda [You will have to do what was done in Europe 100 years ago, not now. 14.09.2015]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2015/09/14/7038229/> (accessed 08.07.2018).
3. Laffer A. The Laffer curve: Past, Present, and Future / A. Laffer. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.heritage.org/research/Taxes/bg1765.cfrn>.
4. Karlin M.I. Byudzhetna sistema Ukrayini: navch. posib [Budget system of Ukraine: a textbook] – Kiev: Znannya, 2018. - 428 c.
5. Normativno-pravova baza Ukraini [Legal framework of Ukraine] URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>.
6. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini [State Statistics Service of Ukraine] URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Bondaruk T.G. Fiskalna politika v umovah voyennogo stanu yak faktor ekonomichnogo rozvritku teritorij. [Fiscal policy under martial law as a factor of economic development of territories]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy]. 2022. no12. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/872/881>
8. Bondaruk T., Momotiuk L., Zaichko I. Budgetary policy of Ukraine in time of challenges and its impact on financial security. Statistics in transition new series and Statistics of Ukraine. Joint Special Issue: A New Role for Statistics. 2023. Vol. 23. no. 5. pp. 185-208.

Надійшла (received) 13.12.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Назарова Тетяна Юріївна (Nazarova Tetiana) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри обліку і фінансів; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5734-876X>; e-mail: Tetiana.Nazarova@khpi.edu.ua

Шевченко Марина Миколаївна (Shevchenko Maryna) - кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри обліку і фінансів; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2165-9907>; e-mail: Marina.Shevchenko@khpi.edu.ua

Татаринцева Юлія Леонідівна (Tataryntseva Yuliia) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри обліку і фінансів; м. Харків, Україна; <https://orcid.org/0000-0003-2910-9280>; e-mail: yulia.tataryntseva@khpi.edu.ua